

преглед на загинати на територијата на Скопје, Скопско, Македонија или другите републики; преглед за членување на покретот и годината на нивното загнување; преглед за години на раѓањето и во која возраст загинале, пол, занимање, начин на загнувањето и на крајот податоци за загинати од Скопје и скопските села по место на раѓање.

Покрај табеларните прегледи на крајот од книгата даден е список на загинати борци и жртви на фашизмот од град Скопје и скопските села (стр. 392—398), една шема (стр. 399) од која може да се видат загинати борци од Скопје и Скопско, потоа именски регистер (стр. 400—416) кој е даден по азбучен ред, а покрај името стои и страна на која се наоѓа неговата биографија.

Излегувањето на книгата резултира од сè поинтензивното прибирање на мемоарски и архивски ма-

теријали за периодот на НОБ од страна на Историскиот архив на Скопје и Сојузот на здруженијата на боците на Скопје, кои презеле чекори за нивно средување и објавување, согледувајќи го нивното значење за историјата на град Скопје и скопските села. Секако дека поедини биографии, кои се поместени во овој труд, се објавени и порано во весници и списанија, па и во поедини книги каде што се дадени поопширно. Но вака објавена книгата, во која се прибрани на едно место биографиите на сите загинати борци и жртви на фашизмот од територијата на Скопје и Скопско, е од големо значење. Во таа смисла трудот претставува своевиден придонес во проучувањето на историјата на НОБ што, секако, ќе најде на големо интересирање кај јавноста.

М. М.

Христо Андоновски: „ВИСТИНАТА ЗА ЕГЕЈСКА МАКЕДОНИЈА”, Скопје 1971 стр. 252

Во издание на „Мисла” од Скопје под горниот наслов скоро излезе од печат трудот на Христо Андоновски.

Ценејќи по насловот на трудот, навистина, авторот си поставил една многу племенита, но истовремено и многу одговорна задача. Имено, да ја прикаже скоро двовековната тешка борба на Македонците од егејскиот дел на Македонија за свој опстанок, еманципација, национална и социјална слобода, да ја прикаже тешката судбина на еден народ кој беше монета за поткусуривање на големите и жртва на балканските земји, да ги разобличи грубите фалсификувања што се вршени и уште се вршат на неговото историско минато, на неговите идеали и стремежи.

Трудот на Христо Андоновски што го опфаќа периодот од почетокот на минатиот век до 1949 година се дели на десет глави.

Првата глава (7—43) е посветена на националното будење на македонскиот народ кон крајот на 18 и почетокот на 19 век, односно на појавата на македонски текстови, просветители и преродбеници од Јужна Македонија, културно-просветното движење во Западна Македонија, борбата против грчкото духовно ропство и судрувањето на македонските и големобугарските интереси.

Втората глава (45—59) дава краток преглед на оружениот национален отпор на Македонците, почнувајќи од Негушкото востание во 1822 година, потоа формирањето на Привремената македонска влада на 16 февруари 1878 година, Илинденското востание и положбата на Македонците под Грција по Балканските и Првата светска војна.

Во глава трета (61—81) е опишана економската и политичката ситуација на Егејска Македонија по Првата

светска војна и формирањето на ВМРО (об) и нејзината дејност во Ег. Македонија.

Глава четврта, петта и шеста (85—146) Андоновски ги посетува на учеството и придонесот на Македонците под Грција во антифашистичката борба (1941—1944), а седма, осма, деветта и десетта на местото, учеството и придонесот на Македонците во граѓанската војна во Грција (1945—1949) и последиците од неа (149—249).

И покрај длабокото почитување спрема авторот за неговото настојување преку овој и други трудови да расветли разни настани од историското минато на нашиот народ, сепак сметаме дека е нужно да му направиме некои забелешки со единствена цел да придонесеме во отстранувањето на некои недостатоци што се сретнуваат во овој труд и во дообјаснувањето некои настани.

Бидејќи поголемиот дел на книгата (85—252) се однесува на НОБ (1941—1944) и граѓанската војна (1945—1949), нашите забелешки се однесуваат на тие периоди.

Нашите забелешки се состојат во следново:

Делот „Македонците под Грција во антифашистичката борба 1941—1945“ (стр. 85—125) во сушност е преиздавање на неговите трудови: „СНОФ во Леринско и Костурско и Македонскиот реонски комитет во Воденско“ објавен во ГИНИ, 1966, X, 2—3, (стр. 5—41) и трудот „Македонија под Грција во борбата против фашизмот (1940—1945) во издание на Институтот за национална историја во Скопје, 1968 год.

За периодот на НОБ (1941—1945) последните години откриени се нови автентични документи кои пообјективно и поцелосно расветлуваат некои настани и упатуваат кон истражување и извлекување на поинакви заклучоци и оценки. Причината што авторот и во овој труд стои на старите оценки веројатно се должи на неговата неможност да се запознае со новите извори и согледувања.

Во глава прва (стр. 85) авторот тврди дека во првите месеци на окупацијата (1941) г. завладеа безвластна ситуација во Егејска Македонија и дека на местото на жандармеријата беа формирани екатондархии. Тоа не е сосема точно, бидејќи, освен војската, државниот апарат, жандармеријата, полици-

јата и државната безбедност, не само што не беа растурени, туку веднаш се ставија на служба на окупаторот и квислиншката влада на генерал Чолаконглу, формирана на 26 април 1941 година. Што се однесува на таканаречените екатондархии, тие беа формирани дури во 1942 година и тоа за борба против комунистите и отпорот против окупаторот.

На стр. 86—90 изнесен е отпорот на Македонците против реставрацијата на стариот грчки државен апарат во Егејска Македонија, наведувајќи ги примерите на Баница, Екчи-Су, Нерет и други од Леринско, Саракиново во Воденско и Крмско во Кајларско. Штом авторот ги забележува тие настани како форма на отпор, редно беше да ги спомене и првите партизански групи „Одисеас Андруџос“ и „Атанасиос Дјакос“, во Централна Македонија, партизанската група и групите за отпор во Костурско и други места појавени во 1941 година. Што се однесува на отпорот и трагедијата на с. Крмско во Кајларско, тие настани не можат да се квалификуваат со оние на Баница, Екчи-Су и другите села, бидејќи во тоа село уште од јуни 1941 година постоеше организација „ЕЛЕФТЕРИЈА“ (Слобода).

Во подглавјето „Организирањето на НОБ во Егејска Македонија“ (стр. 90) Андоновски вели дека главната партиска сила во тоа време (јуни 1941) претставуваше групата од 24 ослободени комунисти од Акронавлија. Несомнено е дека таа група, која броела не 24 туку 27 комунисти, одиграла многу важна улога во обновувањето на партиските организации и вооружениот отпор. Но треба да се знае дека не беше само таа група комунисти што успеа да избега од логорите, туку имаше и други комунисти што групно избегаа од затворите и логорите како што се оние од Фолегандрос, Кимолос, Азвестохори и други (вкупно 186), меѓу нив и четири членови на ЦК на КПГ. Од нив тројца на чело со Андреа Чипов отидоа во Атина и го создадоа јадрото на ЦК на КПГ кој на 1 јуни 1941 година го одржа Првиот пленум.

Во истото подглавје (стр. 92) се вели дека воденската партиска организација преку Јанис Тифенгопулос (Турчинот) воспоставила врска со Покраинскиот комитет за Македонија. Бидејќи наведениот Јанис Тифенгопулос бил секретар на воденската партиска орга-

низација и член на ПК на КПГ за Македонија уште од пролетта 1941 година, произлегува дека врската е воспоставена меѓу Воденската партиска организација и ПК на КПГ за Македонија, не во септември, како што забележува авторот, туку во пролетта 1941 година.

Во врска со ставот на КПГ спрема Македонците авторот тврди дека КПГ дури на VII и VIII Пленум заведе став. Тука авторот сторил две грешки: прво, став по националното прашање е заземен на VIII Пленум, а не и на VII и второ, VIII Пленум не е одржан во декември 1942 туку во јануари во 1942 г. (стр. 92).

Во подглавјето „Први респресивни мерки на непријателот (стр. 95) се вели дека на 27 декември 1941 година само од Солунско, Кукушко, Гуменциско, Воденско и дел од Леринско стрелани се 496 лица. Веројатно овде се работи за печатна грешка и дека авторот мислел дека до таа дата во наведените подрачја беа стрелани 496 лица.

Во продолжение (стр. 96—97) се тврди дека КПГ до пролетта 1941 година не беше определена за вооружена борба, а на страница 98 вели дека во декември 1941 година од ЦК на КПГ и ЕАМ е решено да се формира ЕЛАС, а во јануари 1942 година е формиран ЦК на ЕЛАС кој во февруари 1942 година го издаде првиот проглас за целите на неговото формирање. Покрај тоа ЦК на КПГ во септември 1941 година го испрати Арис Велухјотис во Румели да организира вооружен отпор, Македонското биро на КПГ за Македонија во јуни и септември 1941 година ги испрлува првите партизански групи во Централна и Западна Македонија, а VIII Пленум на ЦК на КПГ реши вооружениот отпор да биде основна форма на борбата против окупаторот. Од горното произлегува дека не се работи за тоа дека не постоело определување за вооружена борба, туку за погрешна стратегија и тактика за водење на оваа борба од страна на КПГ.

Во глава петта (стр. 109) Андоновски наведува дека летото 1941 година е одржан првиот состанок на Покраинскиот комитет на КПГ за Македонија. Од самото набројување на учесниците на состанок го доведува во прашање одржувањето на состанокот. Имено, се наведува дека на состанокот меѓу дру-

гите присуствувале и Леонидас Стрингос и Андреас Џимас, а познато е дека првиот до февруари 1942 година кога дошол за првпат во Македонија се наоѓал во Крит, а Андреја Џимас во Македонија дошол по приватна работа во јуни 1941 година и останал само 20 дена.

Во истата глава (111—112) авторот изнесува дека во Воденско е формиран посебен Македонски реонски комитет на КПГ. Иако се работи за важен настан, авторот од неговата дејност дава само податоци за издавањето на весникот „Црвена ѕвезда“ и билтен на македонски јазик без да каже ништо за неговата организациона-политичка дејност, датумот на неговото формирање и расформирање и сл. Ист е случајот и со СНОФ во Леринско (стр. 108—110).

Од изнесеното за појавата, развојот и дејноста на СНОФ во Костурско (стр. 112—123) се добива впечаток дека СНОФ имаше поинакви ставови од официјалните ставови на КПГ по македонското прашање. Организационо-политичкиот реферат и одлуките заземени на Првата конференција на СНОФ на 12 април 1944 година, телеграмите испратени до разни политички и воени форуми, прогласите на Окружното раководство на СНОФ со кои е осуден расцепот предизвикан од Наум Пејов, писмата и извештаите на некои активисти на СНОФ (Извештаите на Наум Пејов и Васил Алексовски од 17 јануари 1944 година — а не на Симо Калчо како што тврди авторот на стр. 117, — извештајот на Лазо Поп-Лазаров и други), зборуваат дека СНОФ во негово шестмесечно постоење не изгради и не можеше да изгради и заземе јасен и категоричен став за национално самоопределување на Македонците од Егејска Македонија.

Во врска со расформирањето на СНОФ во Костурско, авторот наведува искажувања на раководители на КПГ (стр. 120) без да ги именува и каде и како тие се искажани.

За формирањето на Воденскиот македонски баталјон авторот наведува два датума. Така во овој труд наведува дека е формиран на 16 јули 1944 година, а во трудот „Македонците во борба против фашизмот 1940—1944 год.“, стр. 177, на 16 јуни 1944 година.

На стр. 134—135 авторот цитира писмо испратено до комесарот на 28 бригада на ЕЛАС, Захаријас, без да

кафе наведе до кого е, датумот и се наоѓа писмото.

Исто така на стр. 137—142 цитира писма, повици, прогласи, протести и слично од македонските батаљони и Македонци-раководители во врска со ставот на ЕАМ-ЕЛАС спрема Македонците, дава податоци за учеството на Македонците во ЕЛАС и жртвите во антифашистичката борба (стр. 145), без да наведе библиографски податоци.

Третиот дел на книгата (Во виорот на граѓанската војна 1945—1949) започнува со теророт на десницата против припадниците на отпорот, а особено против Македонците. Задржувајќи се на некои раководители и офицери на КПГ и ЕЛАС кои не се согласија со договорот на Варкиза, го спомнува и Јанис Пецопулос, претставувајќи го како член на ЦК на КПГ (стр. 150), а познато е дека тој во 1924 година е исклучен од ЦК. Во продолжение наведува дека Арис Велухјотис загина на 25 јуни 1945 година (стр. 151), што не е точно. Арис загина на 17 јуни 1945 г.

Авторот, со цел да ја прикаже трагичната положба на Македонците по Варкиза (стр. 155—172), теророт го разгледува по околии. Не располагајќи со доволна документација, изнесените податоци за теророт се далеку од да го прикажат тоа што навистина го претрпеа Македонците во тој период. Во таков случај подобро ќе беше ако авторот дадеше приближното сумарен преглед за теророт за цела Ег. Македонија. Исто така требаше да го прикаже и отпорот што се водеше против теророт.

Зборувајќи за политиката на КПГ по Варкиза (стр. 153), Андоновски вели дека владата и реакцијата, чувствувајќи се доволно јаки, го обезглавија работничкото движење. Оваа констатација не одговара на положбата во тој период. Реакцијата, и покрај репресијите, не само што не успеа да го

обезглави движењето, туку обратно. Ако постоеше ориентација и јасен став од КПГ за вооружена борба, во 1945 и 1946 година партиските организации беа способни да исфрлат повеќе илјади партизани во планините. Колебљивиот став на КПГ и овозможил на владата да го обезглави движењето дури во 1947 година.

Наведувајќи податоци за теророт во Костурско, ги споменува с. Инои — на македонски Цакони — (стр. 161), с. Полипотамос и с. Брест (162). Овде секоако се работи за некоја збрка. Селото Инои е Ошени, а не Цакони (Цакони е чисто македонско село и исецло беше на страната на НОБ). С. Полипотамос е с. Нерет кое се наоѓа во непосредна близина на градот Лерин, а с. Брест во Костурско не постои. Претпоставуваме дека с. Полипотамос се однесува на с. Четирок, а с. Брест на с. Брештеник

Во врска со загинувањето на членоФ на Главното раководство на Нова Атанас Коровешов, авторот наведува два датума: на стр. 164 тврди дека 85, гина на 25 август 1945, а на стр. 1 на 2 септември 1945 година.

На стр. 200—201 авторот заклучува дека НОФ беше тотално потчинет и ликвидиран од КПГ без да изнесе податоци за отпорот на Македонците против таквата политика на КПГ. Авторот исто така избегнал да изнесе уште една вистина за Егејска Македонија, т.е. да се осврне на појавата и дејноста на КОЕМ (Комунистичка организација на Егејска Македонија) во 1949 година, целите на нејзиното формирање, смислата на резолуцијата донесена од неа која беше насочена против НР Македонија и др.

На крајот, можеме да констатираме дека трудот на Христо Андоновски, и покрај наведените и други недостатоци, претставува прилог за проучување на историјата на македонскиот народ од овој дел на Македонија. Р. К.

Боев Диме, ДОБРИ ДАСКАЛОВ — ТИКВЕШКИ ВОЈВОДА, Народна б-ка „Феткан“, Кавадарци 1969, стр. 124

Самиот наслов на книгата ни зборува дека е таа посветена на познатиот револуционер, организатор и долгогодишен војвода од Тиквешкијата — Добри Даскалов.

Книгата технички е доста убаво опремена и илустрирана со четиринасет фотографии на Даскалов, на познати борци револуционери, — на градот Кавадарци, како и на деле-